

Теоретичні засади здійснення транскордонного співробітництва підприємств

Зеліч В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри бізнес-адміністрування,
маркетингу та менеджменту
Ужгородського національного університету

У статті досліджено сутність понять «транскордонне співробітництво», «транскордонне підприємництво». Визначено теоретичні засади здійснення та обґрунтовано його актуальність для розвитку транскордонного співробітництва в сучасних трансформаційних умовах. Розглянуто формування та вплив прикордонного середовища на розвиток транскордонної співпраці на різних рівнях.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, транскордонне підприємництво, форми транскордонного співробітництва, транскордонні зв'язки.

Zelic V.V. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследована сущность понятий «трансграничное сотрудничество», «трансграничное предпринимательство». Определены теоретические основы осуществления и обоснована его актуальность для развития трансграничного сотрудничества в современных трансформационных условиях. Рассмотрены формирование и влияние пограничной среды на развитие трансграничного сотрудничества на разных уровнях.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, трансграничное предпринимательство, формы трансграничного сотрудничества, трансграничные связи.

Zelic V.V. THEORETICAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF CROSS-BORDER COOPERATION OF ENTERPRISES

The article explores the essence of the concept of "transborder cooperation", "transboundary enterprise" the theoretical principles of implementation are defined, and its relevance for the development of cross-border cooperation in modern transformation conditions is substantiated. The formation and influence of the border environment on the development of cross-border cooperation at different levels is considered.

Keywords: cross-border cooperation, cross-border entrepreneurship, forms of cross-border cooperation, cross-border connections.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку суспільства транскордонне співробітництво в Україні розглядають як засіб розвитку прикордонних регіонів, як чинник реалізації інтеграції в ЄС. В епоху всеохоплюючої глобалізації та інтеграції все актуальнішими стають питання визначення значення транскордонної співпраці, а також дослідження форм транскордонної співпраці: єврорегіонів, програми сусідства, транскордонного підприємництва, прикордонної торгівлі, міжрегіональної співпраці, міжнародних регіональних організацій та асоціацій, співпраця між містами партнерами. Чинниками транскордонного співробітництва є передумови: географічна наближеність регіонів; наявність подібних галузевих структур; можливість спільного використання ресурсів країн-учасниць. Метою транскордонного

співробітництва є ефективність використання можливостей країн, які відкриваються у разі співпраці, що є одним із чинників ліквідації диспропорцій в економічному, культурному, соціальному розвитку країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку транскордонного співробітництва займається багато закордонних та вітчизняних науковців, зокрема їм присвячені дослідження П. Беленького, Т. Терещенко, О. Урбан, М. Долішнього, Н. Мікули, Ю. Макогона, А. Мельник, А. Мокія, С. Писаренко, Є. Савельєва, В. Чужикова. Зазвичай у їхніх дослідженнях увага приділяється питанням сутності та форми. Такі дослідники, як Б. Данилишин, Р. Олейник, І. Сіренко у своїх працях визначають сутність транскордонного співробітництва та акцентують увагу на зовнішньоекономічній діяльності тран-

скордонних територій. Інші дослідники, такі як П. Беленький, Н. Мікула, О. Мілашовська, визначають транскордонне співробітництво як форму соціально-економічної інтеграції регіонів, що втілена у функціонуванні євро регіонів.

Автори по-різному формують та визначають поняття «транскордонне співробітництво», особлива увага приділена питанню євро регіону як однієї із форм співпраці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення теоретичних засад здійснення транскордонної співпраці, визначення понять «транскордонна співпраця» та «транскордонне підприємництво» як засобу підвищення економічного, соціального, культурного розвитку транскордонних територій та чинника інтеграції України в ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активізація євро регіонального співробітництва почалася з приєднання України до «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» у 1993 р. та набрання чинності ЗУ «Про транскордонне співробітництво» 24 червня 2004 р. й отримала новий підхід з упровадженням Євросоюзом у 2009 р. ініціативи «Східне партнерство» [1]. При цьому набуло актуальності питання транскордонного співробітництва, виявлення сутності та пошуку форм розвитку регіонів.

Транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні. Така діяльність має низку особливостей, а саме: наявність кордону і необхідність його облаштування, спільне використання природних ресурсів і, відповідно, спільне вирішення проблем екологічної безпеки; більш широке взаємне спілкування населення сусідніх держав та особисті зв'язки людей; значно вище навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру) [2, с. 16].

Наявність кордону між суміжними територіями створює бар'єри соціального, господарського, інфраструктурного та культурного характеру, які нівелюються в процесі транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями [2, с. 12]. На думку І. Студеннікова, ознаками ідентифікації приналежності

прикордонних регіонів до певного транскордонного регіону є наявність певних природно-географічних умов, приналежність цієї території до цілісної екосистеми, яка об'єктивно формується і функціонує незалежно від лінії державного кордону, наявність сталих історико-культурних, етнічних, соціально-економічних зв'язків, а також рівень залучення місцевої громади до розвитку транскордонного співробітництва як у інституціалізованих формах, так і у вигляді неформальної співпраці. Ще одним індикатором є рівень самоусвідомлення певною частиною населення своєї приналежності до транскордонного регіону [3, с. 194].

Транскордонне співробітництво здійснюється в межах території транскордонного регіону, який охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав [4, с. 5]. Проте І. Студенніков зазначає, що «межі його можливостей істотно розширюються за рахунок допомоги, яка надається Європейським Союзом через його програми та ініціативи» [5, с. 12–13]. Тобто програми транскордонного співробітництва можуть охоплювати не тільки транскордонні регіони, а й прилеглі до них території і тим самим впливати на економічний розвиток сусідніх регіонів. Прикладом може бути «Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2007–2013 роки», де до територій даної програми в Україні, крім Львівської, Волинської та Закарпатської областей, входять також прилеглі регіони співпраці, такі як Рівненська, Тернопільська та Івано-Франківська області. Те ж саме стосується Польщі (прилеглі регіони співпраці: Жешувсько-Тарнобжезький субрегіон (Підкарпатське воєводство), Ломжинський субрегіон (Підляське воєводство) та Люблінський субрегіон (Люблінське воєводство)) та Білорусії (прилеглі регіони співпраці: східна частина Мінської (15 районів і місто Мінськ) та Гомельська область) [6].

Однією з особливостей транскордонної співпраці є те, що вона в результаті свого функціонування забезпечує цілісність територіальної системи транскордонного регіону, а складники території одного транскордонного регіону можуть одночасно належати декільком територіальним системам різних транскордонних регіонів (рис. 1) [7].

Як бачимо на рис. 1, Закарпатська область входить у чотири транскордонні регіони України (українсько-румунський, українсько-угорський, українсько-словаць-

Рис. 1. Транскордонні регіони України за участю Закарпатської області [7]

кий, українсько-польський), у результаті чого вона має в чотири рази більше потенційних можливостей для розвитку, але, відповідно, зростають й загрози. Теж саме стосується й Одеської, Волинської та Чернігівської областей, щоправда, вони входять тільки в два транскордонних регіони: українсько-румунський, українсько-молдовський; українсько-польський, українсько-російський; українсько-білоруський, українсько-російський відповідно. Зокрема, як зазначає Н. Мікула, «транскордонний регіон може охоплювати суміжні території декількох країн, як, наприклад, Волинська область України, Брестська область Білорусії, Люблінське воєводство Польщі чи Закарпатська область України, область Саболч-Сатмар-Берег Угорщини та край Кошіце Словаччини» [2, с. 28].

Вивчаючи думки вчених, можна помітити, що часто ставиться акцент у транскордонній співпраці на економічний складник співробітництва, який і визначає можливі сприятливі форми та методи співпраці з приводу налагодження комунікаційних зв'язків у різних галузях, таких як економіка, виробничий сектор, промисловість, транспорт та логістика, сільське господарство, охорона природного середовища. Така співпраця охоплює різні форми взаємовигідного партнерства, вклю-

чає економіко-політичні, інноваційні, соціально-екологічні, торговельні, інвестиційні, соціально-економічні, форми співробітництва прикордонних регіонів.

У цьому контексті транскордонне співробітництво реалізується у формі міжнародного розподілу праці в масштабі регіонів двох чи більше держав, отриманої внаслідок транскордонної взаємодії під впливом історичних та культурних чинників розвитку [13, с. 200].

В. Будкін одним із перших вводить поняття транскордонного економічного співробітництва, у зміст якого він вкладає «частину загальної взаємодії прикордонних територій у всіх сферах суспільного життя, яка є фундаментальним компонентом такої взаємодії, оскільки за невисокого рівня зв'язків у галузі економіки політичні, культурні, освітні та інші напрями співпраці із сусідами не можуть формувати органічний комплекс міждержавних відносин регіонального рівня» [12, с. 63].

Отже, саме поняття транскордонного співробітництва представлене вченими здебільшого економічними зв'язками прикордонного характеру між різними суб'єктами та структурами господарювання по різні сторони кордону, які розглядають його як складники економічної системи регіону, яка функціонує в певному середовищі, що впливають на

формування транскордонних зв'язків. Транскордонні зв'язки утворюються на різних рівнях та в різному середовищі, тому доцільно їх сформувати в певний механізм здійснення чи функціонування. Механізм формування транскордонних зв'язків може бути сформовано та проілюстровано за допомогою концепції чотирьох середовищ: мегасередовище, макросередовище, мікросередовище, метасередовище (рис. 2).

Як бачимо, з алгоритму формування середовищ, що впливають на формування рівнів транскордонних зв'язків, кожному відповідному рівню характерні свої учасники, де базовий рівень співпраці – це транскордонне співробітництво підприємств, на якому вже формуються та реалізуються ієрархічно інші рівні прикордонної співпраці. Часто транскордонне підприємництво пов'язують із міжнародним підприємництвом, яке є вищим ієрархічним рівнем, аніж транскордонне підприємництво, та нижчим за зовнішньоекономічну діяльність, яке, на нашу думку, доцільно виділити в окремий сегмент чи рівень.

В економічній теорії міжнародне підприємництво розглядають як органічне поєднання двох складників – власне підприємництва та зовнішньоекономічної діяльності підприємств [8].

Але, як видно з практики механізму здійснення транскордонних зв'язків, виділився ще один значущий складник у міжнародному бізнесі – транскордонне співробітництво підприємств, або транскордонне підприємництво.

Транскордонне підприємництво можна визначити як ділову взаємодію фірм різних форм власності або їхніх підрозділів, що знаходяться на суміжних прикордонних територіях різних країн, головною метою яких є одержання прибутку за рахунок вигід і переваг транскордонних ділових операцій. Транскордонне підприємництво базується на можливості отримання вигід саме з того факту, що продаж товарів чи надання послуг у сусідній країні або налагодження фірмою однієї країни виробництва чи створення спільного підприємства по іншій бік кордону забезпечують залученим у бізнес сторонам більше переваг, аніж вони б мали, якби вели економічну діяльність у своїх країнах [9].

Важливо зазначити думку автора, що однією з ознак транскордонного співробітництва підприємств є здійснення цієї діяльності саме за умов наявності кордону, це й є головною відмінністю від поняття «зовнішньоекономічна діяльність підприємств».

Дослідження ієрархії здійснення підприємницької діяльності від ядра до завершального рівня дає змогу констатувати, що транскордонне співробітництво підприємств – це специфічна форма зовнішньоекономічної діяльності підприємств, яка має місце за умов виникнення торгово-економічної співпраці між суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм, що зареєстровані та функціонують на прикордонних територіях сусідніх держав по різні боки спільного кордону; охоплює частину прикордонної торгівлі

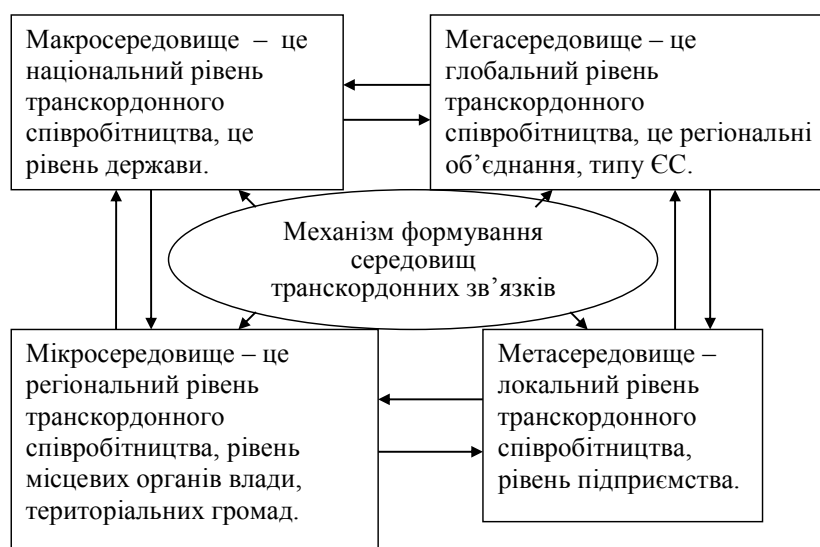

Рис. 2. Алгоритм формування середовищ, що впливають на формування рівнів транскордонних зв'язків

Джерело: розроблено автором

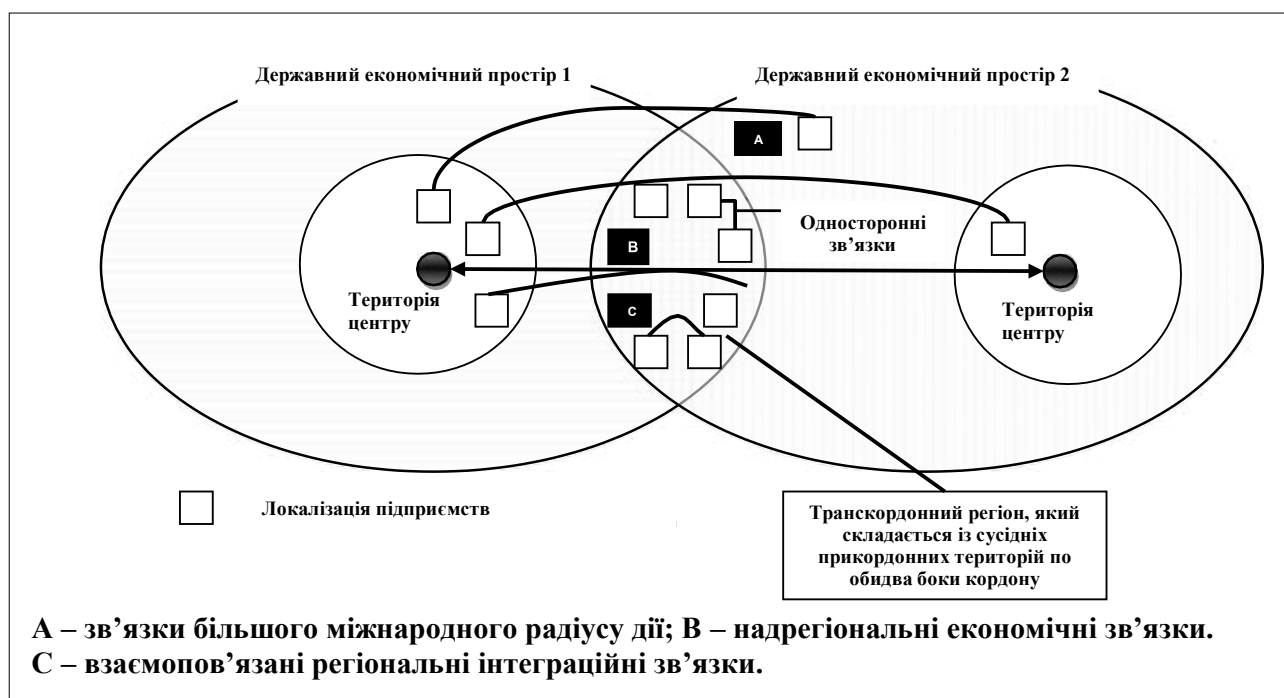

Рис. 3. Форми зв'язків підприємств через державний кордон [14, с. 89]

(експортно-імпорتنі операції) здійснювану з метою задоволення власних потреб чи потреб населення прикордонних територій через транскордонні ринки на основі міждержавних угод чи відповідних документів [10, с. 79].

Існування кордону дає можливість для формування різних форм зв'язків, форм і методів співпраці для підприємств та бізнесу, що зумовлює наявність транскордонних зв'язків. У масштабах інтернаціоналізації сучасний бізнес шукає все нові шляхи функціонування для реалізації більш вигідних пропозицій та умов співпраці, залучення дешевих ресурсів та прибуткових ринків збуту, що спонукає займатися транскордонним підприємництвом, яке сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства й у цілому регіону.

Отже, «вздовж кордону створюється особливий тип простору, який характеризується різною інтенсивністю взаємодії між підприємствами сусідніх країн, у тому числі інтенсивністю транскордонних потоків між ними» [15, с. 240].

Основні функції транскордонного підприємництва, які варто виділити, повинні реалізовуватися у: забезпеченні правової основи ЗЕД, яке здійснюють державні та місцеві органи влади, що займаються ЗЕД; провадженні транскордонного підприємництва та співробітництва на прикордонних територіях, яке відбувається завдяки функціону-

ванню міжнародних інстанцій і об'єднання ТКС (єврорегіони, (ЄУЕС) Європейських угруповань територіального співробітництва, Об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС), транскордонні кластери та об'єднання); сприянні міжнародних об'єднань ТСК розвитку різних програм та форм здійснення транскордонного підприємництва (підприємці – фізичні та юридичні особи, міжнародні об'єднання, спільні підприємства, ТНК і МНК та їхні структурні підрозділи, інші суб'єкти приватного права).

Висновки з цього дослідження. Транскордонне підприємництво можна розглядати як діяльність, що реалізується через виконання трьох функцій: забезпечення, яке здійснюють державні та місцеві органи влади; сприяння, яке відбувається завдяки функціонуванню договірних органів співробітництва (єврорегіонів, Європейських угруповань територіального співробітництва, об'єднань єврорегіонального співробітництва) і транскордонних кластерів; здійснення, яке проводять його безпосередні учасники. Безпосередніми учасниками транскордонного підприємництва є його суб'єкти, спроможні активно та незалежно працювати для реалізації своїх економічних інтересів: фізичні та юридичні особи, інституційні та добровільні об'єднання останніх, спільні підприємства, ТНК та їхні структурні підрозділи, інші суб'єкти приватного права [9].

Отже, у процесі функціонування підприємницької діяльності через кордон виникає специфічний рівень співпраці – транскордонне підприємництво, який є феноменом транскордонного співробітництва сучасних економіко-соціальних відносин двох держав. Механізм його здійснення дає можливість підвищити конкурентоспроможність не тільки окремо взятого підприємства, а й вплинути на процеси розвитку регіону, прискорюючи процеси гармонізації та адаптації української економіки до рамок ЄС в умовах глобалізації та інтернаціоналізації. Налагодження такої співпраці дасть можливість усунути наявні бар'єри та обмеження обох держав і створить нові можливості для розвитку обох учасниць. Транскордонна співпраця виступає в ролі стимулу для розвитку підприємництва прилеглих регіонів. Отже, можна зауважити, що розвиток підприємництва та транскордонної співпраці є складником економічної системи у міжнаці-

ональному масштабі, що надає низку переваг та бар'єрів для бізнесу. Основними активізаторами у прикордонних територіях виступають такі переваги, як освоєння та вихід на нові ринки, тобто розширення сфери збуту, отримання більш дешевого капіталу, доступ до більш дешевих ресурсів, сировини, матеріалів, дешевого людського потенціалу, нових та перспективних технологій, новинок, ноу-хау та ін. У підсумку це призводить до отримання надприбутку, збільшення рентабельності підприємницької діяльності та активізації потенційних можливостей транскордонного співробітництва та підприємництва.

Перспективою подальших досліджень є визначення місця транскордонного співробітництва підприємств в економічній теорії. Окремим питанням залишається вироблення відповідних інструментів співпраці на місцевому та регіональному рівнях, залучення всіх регіонів України до регіональної європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Впровадження Європейської політики сусідства в Україні: досягнення 2012 року й рекомендації до подальших дій (21/03/2013) / Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_03_21_2_uk.htm.
2. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.
3. Студенніков І.В. Феномен євро регіонів у контексті методології історико-регіональних досліджень. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. 2003. Вип. 22–23. С. 187–201.
4. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / за ред. д.е.н., проф. Н.А. Мікули; НАН України, Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.
5. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України; за ред. С. Максименка. К.: Логос, 2000. С. 138–167.
6. Завершення реалізації проекту «Розвиток транскордонної системи захисту від загроз природного характеру на польсько-українському кордоні» / Офіційний сайт Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007–2013 роки. URL: <http://www.pl-by-ua.eu/>.
7. Калат Я.Я. Основні виклики євро регіональному співробітництву в умовах забезпечення економічної безпеки регіонів у транскордонному просторі. Ефективна економіка. 2014. № 9.
8. Hisrich R.D. International entrepreneurship: starting, developing, and managing a global venture. Los Angeles: SAGE, 2010. 623 p.
9. Маркович В.І. Сутність та особливості розвитку транскордонного підприємництва. Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». 2014. Вип. 36. Ч. 1. С. 46–51. ISSN 2078–4333.
10. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС: монографія / за ред. Н. Мікули, В. Борщевського, Т. Васильціва. Львів: Ліга Прес, 2009. 436 с.
11. Вахович І.М., Чуль О.М. Розвиток креативної економіки в умовах транскордонного співробітництва. Проблеми економіки. 2014. № 3. С. 182–186.
12. Будкін В.С. Сутнісні характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва. Економіка України. 2008. № 12. С. 52–63.
13. Балабанов К.В. Проблеми інтеграції України у світовий економічний ріст: монографія. Донецьк: Вебер, 2007. 234 с.
14. Журба І.Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики): монографія. Хмельницький: ХНУ, 2008. 311 с.
15. Трансформування функції кордонів у прикордонних територіях / С.М. Альдикенова, А.П. Голиков, Н.І. Гончаренко, О.В. Ханова. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки. 2009. Вип. 24. С. 237–243.

REFERENCES:

1. Delegation of the European Union to Ukraine (2013), "ENP Country Progress Report 2012 – Ukraine", available at: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_03_21_2_en.htm (Accessed 4 Sept 2014).
2. Mikula, N. (2004), Mizhterytorial'ne ta transkordonne spivrobitnytstvo [Inter-territorial and cross-border cooperation], IRD NAN Ukrainy, L'viv, Ukraine.
3. Studennikov, I.V. (2003), "The phenomenon of European regions in the context of the methodology of historical and regional studies", Istoriiia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty, vol. 22-23, pp. 187-201
4. Mikula, N.A. (2010), Rekomendatsii schodo vprovadzhennia novykh form transkordonnoho spivrobitnytstva [Recommendations for the introduction of new forms of cross-border cooperation], NAN Ukrainy. In-t rehional'nykh doslidzhen', L'viv, Ukraine.
5. Studennikov, I. (2000) "Cross-border cooperation and its role in regional development", Rehional'na polityka v krainakh Yevropy: Uroky dlia Ukrainy [Regional policy in Europe: Lessons for Ukraine], Lohos, Kyiv, Ukraine, pp. 138-167.
6. Cross-border Cooperation Programme Poland – Belarus – Ukraine (2014), available at: <http://www.pl-by-ua.eu/> (Accessed 4 Sept 2014).
7. Kalat Y.Y. The main challenges for Euroregional cooperation in terms of ensuring the economic security of the regions in the cross-border area / Kalat Y.Y. / Effective economy. Spill No. 9 – 2014.
8. Hisrich R.D. International entrepreneurship: starting, developing, and managing a global venture / R.D. Hisrich – Los Angeles: SAGE, 2010 – 623 p.
9. Markovich V.I. Essence and peculiarities of development of cross-border business. / Markovich V.I. Visnyk of Lviv University. Series of international relations. 2014. Issue 36, Part 1. C. 46-51. ISSN 2078-4333.
10. Problems of development of cross-border cooperation of Ukraine in the conditions of the enlarged EU: [Monogr.] / [Ed. N. Mikuly, V. Borschevsky, T. Vasylytsiv. – Lviv: League Press, 2009. – 436 pp.
11. Vakhovich I.M. Development of creative economy in conditions of cross-border cooperation / I.M. Vakhovich, O.M. Chul // Problems of the economy. – 2014 – # 3. – P. 182-186.
12. Budkin V.C. Essential characteristics and forms of cross-border economic cooperation / V. S. Budkin // Economy of Ukraine. – 2008. – No. 12. – P. 52-63.
13. Balabanov K.V. Problems of Ukraine's Integration into the World Economic Growth: [monogr.] / K.V. Balabanov – Donetsk: "Weber" (Donetsk branch), 2007. – 234 p.
14. Zhurba I.E. Cross-border cooperation of Central and Eastern European countries in the context of the enlarged EU (issues of theory and practice): [monogr.] / I.E. Sorrow. – Khmel'nitsky: KhNU, 2008. – 311 p.
15. Aldikenova SM Transformation of the function of boundaries in the border areas / [SM Aldikenova, AP Golikov, N.I. Goncharenko, O.V. Hanova] // Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Economic sciences. – Cherkasy, 2009. – Vip. 24. – P. 237-243.